

PTA-B-C

IDEEËN VOOR EEN VERNIEUWD GESCHIEDENISPROGRAMMA HAVO-4/5

Met ingang van het schooljaar 2007-08 geldt het nieuwe examenprogramma geschiedenis. Vanaf klas 4 moeten naast thema's ook de 49 kenmerkende aspecten van tien tijdvakken op de een of andere manier in het programma van toetsing en afsluiting verwerkt zijn. Dit kun je natuurlijk op allerlei manieren doen. Vaak zal de vorm waarvoor je kiest afhangen van de omstandigheden op de school. Hoeveel onderwijstijd heb je? Kies je nu al voor een nieuwe methode of wacht je liever nog even? Hoe ziet je programma er nu uit en hoeveel vernieuwing kan de sectie in één jaar aan? Hieronder worden de mogelijke keuzes van drie vaksecties op een rijtje gezet. In de hoop dat dit bruikbare ideeën oplevert voor anderen. We bekijken de plannen die er bestaan op het Peellandcollege in Deurne, de school van Ad Oostveen, op het Carmel College Salland, de school van Arnoud Spanjer en op het Zernike College in Groningen, de school van Greetje de Vries. De secties werken niet onder dezelfde omstandigheden en ze overwegen ook verschillende oplossingen. Wat zijn ze van plan?

'Fasen en Facetten'

Model 1: Oriëntatiekennis en thema's gescheiden

In het meest eenvoudige model behandel je in de havo alle oriëntatiekennis in de vierde klas en de thema's, waaronder twee examenthema's, in de vijfde. Dat is ook

de meest logische volgorde: eerst de basis, daarna de verdieping. Dit kan echter alleen zolang de oriëntatiekennis niet via het centraal examen wordt afgevraagd. Zou daartoe besloten worden, dan moet de volgorde anders en wordt hij minder logisch.

Deze aanpak wordt op het Peelland College overwogen. De sectie is van plan de methode *Feniks* van ThiemeMeulenhoff in te voeren in havo-4 en het hele boek in een jaar door te werken. De stof moet dan verdeeld worden over drie of vier periodes en wordt na afloop steeds getoetst. Zolang deze stof niet centraal geëxamineerd wordt, is de school vrij in de wijze van toetsing van oriëntatiekennis. Of, en zo ja wanneer, het tot invoering van centrale toetsing van uitsluitend oriëntatiekennis komt, is onduidelijk; de politieke besluitvorming rond dit onderwerp ligt stil. Zolang dit zo is, geldt de overgangssituatie: de tijdvakken moeten wel op het programma staan, maar worden via het schoolexamen getoetst. Dit betekent op twee paarden wedden en dat kan soms ook lastig zijn. Hoe besluit je bijvoorbeeld tot de aanschaf van een methode, wanneer je niet weet of je die ook moet gaan gebruiken voor een mogelijk toekomstig vernieuwd eindexamen? Sommige uitgevers hebben enorme pillen samengesteld over de tien tijdvakken of zijn hier nog mee bezig. Goed bruikbaar als basisboek of naslagwerk, maar misschien wat te veel stof voor een havo-leerling om voor een examen allemaal in je hoofd te krijgen.

Wat we wel zeker weten is dat 'Wording van parlementaire democratie en rechtsstaat' een verplicht thema is dat in jaar 4 of jaar 5 aan de orde moet komen en via het schoolexamen moet worden getoetst. Hiervoor wil het Peellandcollege een apart boekje gebruiken, net als *Feniks*. De rest van het havo-5 jaar moet besteed worden aan de twee examenthema's.

'Van Hunebed tot Heden'

Model 2: Afwisseling van (Nederlandse) oriëntatiekennis en (internationale) thema's

Op het Carmel College Salland grijpt men de vernieuwingen aan om ook voor havo-leerlingen eens wat meer exotische onderwerpen op het programma te zetten. Ogenschijnlijk geheel in strijd met het programma-De Rooy, kiest men hier voor een thema over China en een

PEELLAND COLLEGE

Havo-4

Behandeling van de oriëntatiekennis in tien tijdvakken.

Havo-5

- thema 'Wording parlementaire democratie en rechtsstaat'
- examenthema 1
- examenthema 2

Aantal uren geschiedenis op het Peellandcollege:

- in havo-4: 3
- in havo-5: 3

Lengte: 50 minuten

Greetje de Vries is docente geschiedenis aan het Zernike College te Groningen en lid van de havo-vwo-commissie van de VGN.

CARMEL COLLEGE

Havo-4

- *Nederland: Van Hunebed tot Hanzestad (tijdvakken 1 t/m 5)*
- *thema: China, een nieuwe supermacht? (tijdvakken 9-10, voor zover passend)*
- *Nederland: Opkomst en neergang van de VOC: Nederland in de Gouden Eeuw (tijdvak 6-7)*
- *thema: Irak en Israël en de invloed van de VS als supermacht (tijdvak 9-10, voor zover passend)*
- *praktische opdracht over nader te bepalen onderwerp*

Havo-5

- *Nederland: Van patriot tot Pim Fortuyn (tijdvakken 2-8-9-10 en het verplichte thema 'Wording')*
- *praktische opdracht in de vorm van een kranten-dossier over een actueel thema*
- *examen-thema 1*
- *examen-thema 2*

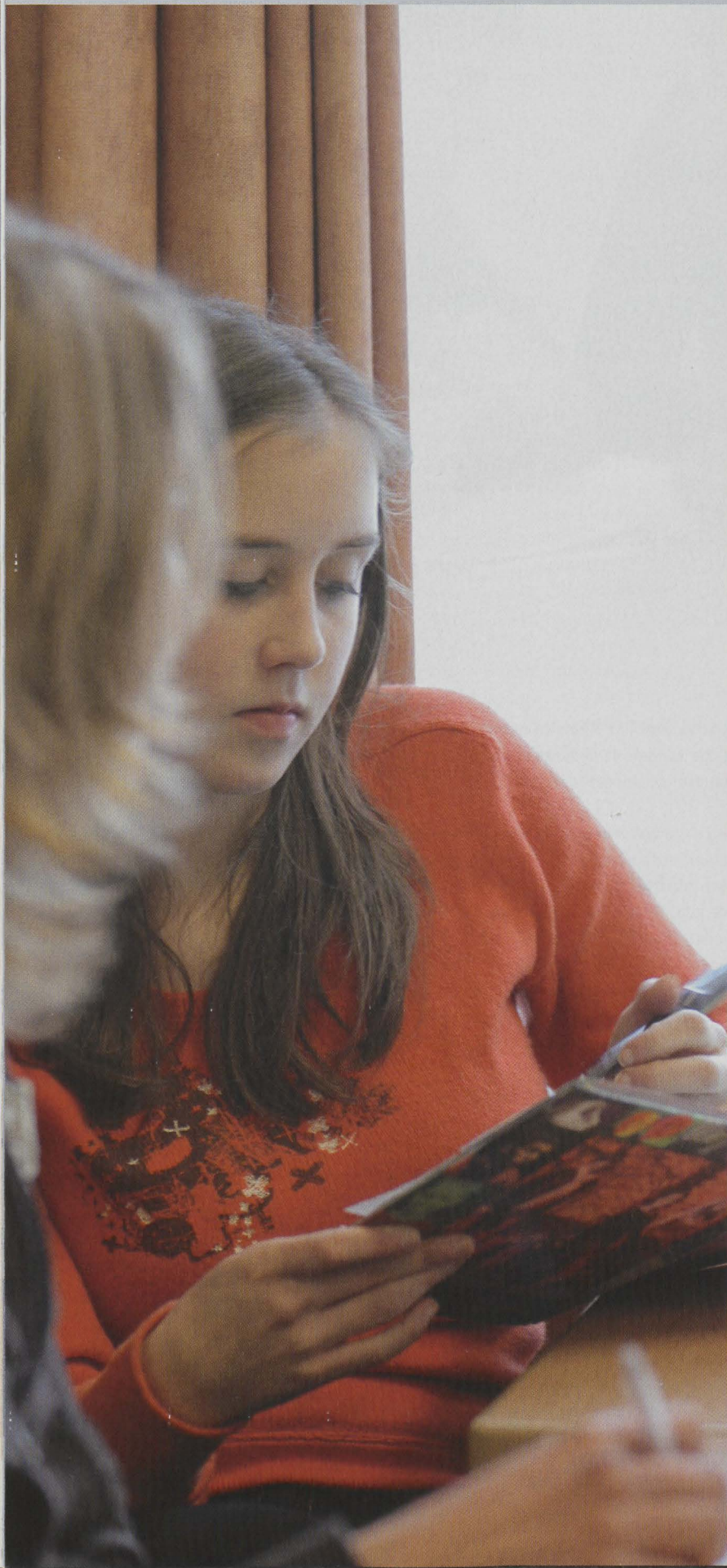
Aantal uren geschiedenis op het Carmel College Salland

- *in havo-4: 2*
- *in havo-5: 3*

Lengte: 50 minuten

thema over het Midden-Oosten voor havo-4. Ter compensatie worden de tijdvakken zo veel mogelijk met Nederlandse geschiedenis ingevuld.

Bij deze wat meer eigenzinnige, maar ook wel behoorlijk ambitieuze aanpak kunnen we de volgende kanttekeningen plaatsen. Zeer te prijzen valt de intentie om vanuit de actualiteit naar het verleden te werken, en om die reden thema's als 'China' en 'het Midden-Oosten' in het havo-programma op te nemen. Thema's die nu vaak toch vooral in vwo-programma's voorkomen. Daar staan dan de tijdvakken tegenover, die vooral aan de Nederlandse geschiedenis worden opgehangen. Voor alle 49 kenmerkende aspecten lukt dat natuurlijk niet en dat begint al meteen in tijdvak 1 en 2: waar blijven bijvoorbeeld de stedelijke culturen uit de oudheid? De Nederlandse geschiedenis heeft op dit punt slechts hunebedden en terpdorpen in de aanbieding. Ook buitengewoon boeiend, maar het is geen Babylon. De sectie realiseert zich dit en lost dit voor een deel op door bij voorbeeld in het havo-5 thema 'Van patriot tot Pim' ook de Atheense democratie op te nemen. Of het slim is de oriëntatiekennis over de laatste twee tijdvakken (de belangrijkste twee in Cito-termen) vooral via de thema's 'China' en 'Midden Oosten' aan te bieden, is ook de vraag. Want ook daar vereist het nogal wat kunst- en vliegwerk om alle bijbehorende kenmerkende aspecten erin kwijt te raken. Niet erg, zolang de stof via het schoolexamen wordt getoetst. Mocht dit in

ZERNIKE COLLEGE

Havo-4

- thema 1: De wording van de Verenigde Staten (ca. 1750 – ca. 2000)
(kenmerkende aspecten: 18-23-25-27-29-30-32-35-39)
- thema 2: Industriële Revolutie (ca. 1750 – ca. 1900)
(kenmerkende aspecten: 13-18-25-26-27-30-31-32-33-34-35-36)
- thema 3: Het ontstaan van (het huidige) Nederland (ca. 1500 – ca. 2000)
(verplichte thema 'Wording' en 12-13-14-17-18-19-21-22-23-24-25-27-30-31-32-33-34-35- 47-48-49 van de kenmerkende aspecten:)
- thema 4: Internationale betrekkingen in de twintigste eeuw (ca. 1880 – ca. 1990)
(kenmerkende aspecten: 36-37-38-39-40-41-43-44-45-46-47)
- project 'Andere Tijden en Culturen', i.s.m. literatuurgeschiedenis, kunstgeschiedenis en muziekgeschiedenis een product maken waarin alle tijdvakken met hun kenmerkende aspecten op aantrekkelijke en overzichtelijke wijze worden gepresenteerd (denk aan: (virtueel) plakboek, powerpoint, tijdbalk met uitleg en illustraties etc.).

Havo-5

- schoolthema, bijvoorbeeld: Van Kind tot Burger (kan jaarlijks wisselen)
- examenthema 1
- examenthema 2

Aantal uren geschiedenis op het Zernike College:

- in Havo-4: 2
- in Havo-5: 2

Lengte: 60 minuten

de toekomst veranderen en zou oriëntatiekennis centraal getoetst gaan worden, dan zal deze sectie het programma waarschijnlijk moeten omgooien. Een acuut probleem vormt mogelijk wel het thema 'Nederland in de Gouden Eeuw'. Het havo-4-publiek dat dit thema voorgeschoteld krijgt, doet een jaar later examen. Dan staan de volgende thema's op het programma: 'Ten Oorlog!' en 'Nederland in de Gouden Eeuw'...

'Geschiedenis in Thema en Taak'

Model 3: Oriëntatiekennis via thema's en via een project
Op het Zernike College vormt het belangrijkste probleem het aantal lessen. De sectie heeft momenteel in havo-4 één wekelijks uur en in havo-5 twee. De 'uitbreiding'

die haar ten deel zal vallen behelst één uur erbij in havo-4. Een aparte behandeling van de oriëntatiekennis en daarnaast nog de behandeling van thema's acht men hier op basis van de toebedeelde onderwijstijd niet haalbaar. Zelfs de behandeling van alleen de oriëntatiekennis in havo-4 zit er niet in, als je tenminste niet wilt vervallen in het opdreunen van jaartallen en rijtjes. De school reserveert zo weinig contacttijd per vak omdat de lesuren 60 minuten duren en de school ook nogal wat projecturen heeft ingezet.

De sectie heeft dus een programma samengesteld dat rekening houdt met deze wensen van de school en wil een deel van de oriëntatiekennis uitsluitend via een project aan de orde stellen (de eerste vier tijdvakken). De overige zes tijdvakken wil de sectie zowel aan het project koppelen als aan thema's. Men hoopt zo ook nog wat herhaling in te bouwen. Het programma van havo-4 bestaat dan uit een themadeel en een projectdeel, in havo-5 wordt uitsluitend via thema's gewerkt. Voor het project, met als voorlopige werktitel 'Andere tijden en culturen' wil de sectie gaan samenwerken met Nederlands, waar voor de havo vanaf 2007 literatuurgeschiedenis weer op het programma staat, met CKV-kunstgeschiedenis en voor wat betreft de muziekstromingen met muziek.

Bij de beschouwing van het programma blijken bepaalde kenmerkende aspecten vaak aan bod te komen en andere hoogst zelden. In jaar 4 zien we vaak de aspecten rond de thema's 'Verlichting' en 'Democratisering' voorbij komen, direct gevolgd door die rond het thema 'Industrialisatie' en 'Democratisering' (27 t/m 35). De aspecten uit de vroegmoderne tijd, die vaak in samenhang met de Nederlandse Opstand worden besproken (12 t/m 24), komen één keer voor, evenals de aspecten uit de twintigste eeuw (36 t/m 49). Het kan zijn dat sommige daarvan in jaar 5 nog een keer aan de orde komen, maar dat hangt ook af van de examenthema's van dat jaar. Van de moderne geschiedenis komt helemaal niet aan de orde: de Duitse bezetting van Nederland. Dit - mogelijk genoegzaam bekende onderwerp - moet samen met de aspecten uit de eerste drie tijdvakken natuurlijk wel door de leerlingen in het project worden verwerkt. Vanuit het lesprogramma ontvangen de leerlingen voor die onderwerpen weinig ondersteuning. Voor alle andere aspecten en tijdvakken geldt, dat deze zowel in de les als in het project aan de orde komen. Daardoor kan de zelfstandige verwerking van die aspecten in het project wel via klassikale uitleg worden ondersteund.

Wanneer we dezelfde exercitie zouden uitvoeren voor de huidige examenthema's, valt nog iets op. Van de 49 kenmerkende aspecten zitten er een heleboel in het onderwerp 'Van Kind tot Burger' en in 'Nederland en Nederlands-Indië'. Deze onderwerpen blijven dus ook in de toekomst geschikt als thema. Het examenonderwerp

'Ten Oorlog' heeft op dit punt echter zeer weinig te bieden. Dat zal dus wel een kwestie van 'twee jaar draaien en afvoeren' worden. Jammer. (Wel hebben we allemaal natuurlijk 'Vietnam' nog in de kast liggen...).

Tot slot

Vroeger heette het geschiedenisboekje voor de lagere school *Van hunebed tot heden*, dat in het voortgezet onderwijs werd opgevolgd door *Fasen en Facetten*, *Mensen en Machten* of *Geschiedenis in thema en taak*. Maar met de vernieuwingen van de jaren tachtig veranderde dit. Leerlingen moesten *Vragen aan de Geschiedenis* stellen en kregen daardoor hopelijk een *Kijk op de Tijd*. Maar ondanks een *Sprekend Verleden* beklifde de historische kennis onvoldoende, ondanks *Memo* viel het memoriseren van historische kennis tegen. *Toen voor (en) Straks* werden door elkaar gehaald. Thematisch onderwijs belemmerde de ontwikkeling van chronologisch overzicht en historisch besef. We gaan het nu dus weer anders doen, *Anders en Beter*. De kopjes boven de in dit artikel beschreven modellen, suggereren alsof wij teruggaan in de tijd. Terug naar ouderwets onderwijs. Maar is dit werkelijk zo? Gaan we het met het programma-De Rooy weer hebben over *Mensen en Machten* en doen we dat in een overzicht van *Hunebed tot Heden*, met nadrukkelijke aandacht voor de *vaderlandsche* geschiedenis? Dat valt nog te bezien. We hebben natuurlijk wel het een en ander geleerd van het 'studiehuis'. We weten dat, mits binnen heldere kaders, zelfwerkzaamheid en projectonderwijs hele aardige resultaten kunnen opleveren. Die kennis en ervaring komen van pas: tijdvakken en kenmerkende aspecten kunnen we inzetten als inhoudelijke kaders, maar ook de studiehuis-ervaring, als het gaat om didactiek. Laat leerlingen leuke dingen doen met die oriëntatiekennis! Juist nu het examen nog bestaat uit thema's. De kaders kunnen soms wel wat duidelijker. Niet alle kenmerkende aspecten geven voldoende houvast, zoals de mededeling dat beide wereldoorlogen moeten worden gekend (aspect 40). Dit constateerde het evaluatierapport van het pilotproject ook al, en daar wordt nu (hopelijk) aan gewerkt. We staan voor een uitdaging, maar wel een aangename. We kunnen de oriëntatiekennis onderwijzen en toetsen op een manier die is toegesneden op onze eigen schoolsituatie. Dat deze kennis niet heel specifiek omschreven is, vormt bij een schoolexamen geen probleem. Het centraal examen gaat nog steeds over twee heel duidelijk omschreven thema's. In de toekomst zou dat voor havo misschien ook één thema kunnen zijn, aangevuld met kennis van de tijdvakken die daarbij horen. Hoe dan ook, de overgangsregeling biedt ruimte om ons onderwijs zó in te richten dat we havo-leerlingen nu 'the best of both worlds' kunnen bieden. Laten we hopen dat het kabinet de wijsheid kan opbrengen om dit zo te laten.